

Bácskay András (1970) a PPKE BTK
Ókortörténeti Tanszékének docense.
Kutatási területe az asszír-babilóni
mágia és orvoslás.

Legutóbbi írása az *Ókorban*:
*Jóslási és bajelhárítási rítusok az óko-
ri Mezopotámiában* (2006/3–4).

Amulettkő-listák egy későbabilóni uri magánarchívumban

Bácskay András

Bevezetés

Az amulettkő-listák a mezopotámiai vallási-mágikus szöveghagyomány egyik legfontosabb csoportját alkotják, e szövegek a démonok támadása, illetve különböző betegségek ellen használatos láncamulettok összetevőit írják le. Az amulettkő-listákat tartalmazó ékírástos táblák zöme az első évezredből származik, és általában ráolvasópapi tevékenységhez köthető tudományos könyvtárak állományának részét képezik. A jelen tanulmány a későbabilóni Urban feltárt magánarchívumokból származó négy amulettkő-listát (UET 4, 149, 150–152) mutat be. A tanulmányban tárgyalt szövegek jelentősége abból fakad, hogy a bemutatott táblák nem valamely tudományos szöveget őrző könyvtárból, hanem adminisztratív szöveget tartalmazó magánarchívumból származnak.

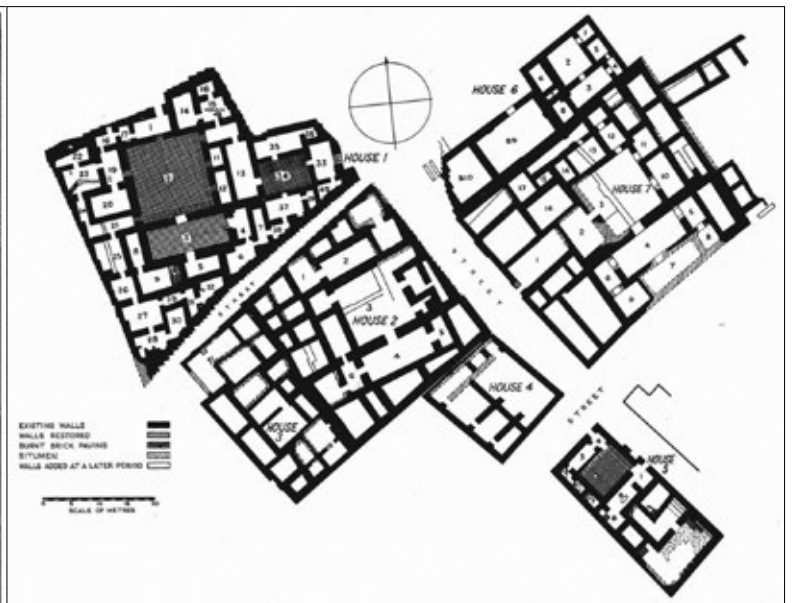
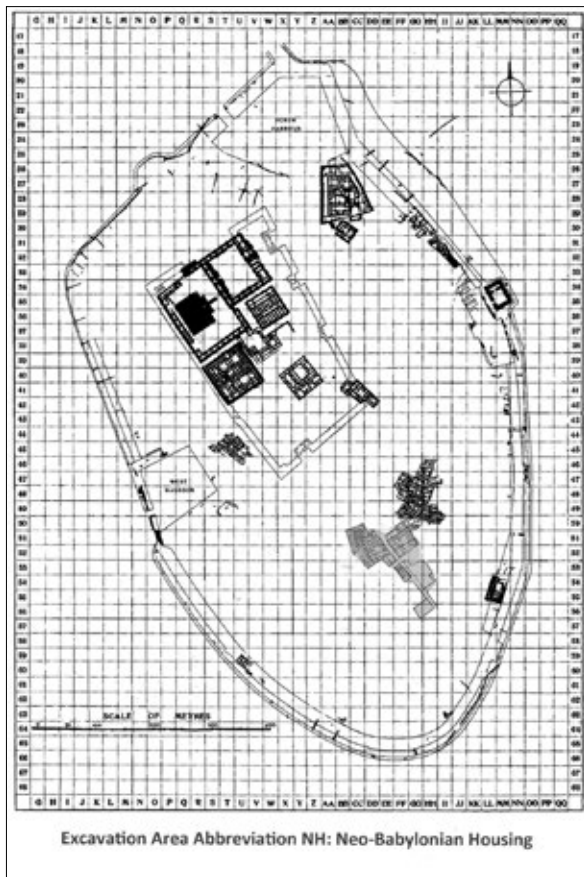
Az amulettkő-listák és láncamulettok

A szakirodalomban amulettkő-listának hívott szövegek különféle kövekből, fémekből (arany, ezüst, réz) és egyéb anyagokból (például kagyló) készített, nyakban vagy a páciens egyéb testrészén viselt gyöngysorok leírását tartalmazza.¹ A legegyszerűbb szövegek csupán a gyöngysorhoz szükséges kövek neveit, illetve a kövek számát adják meg, a legrészletesebb szövegek pedig emellett az amulett alkalmazásának célját, a recitálandó ráolvasás szövegét, valamint az amulett készítésének és alkalmazásának leírását is tartalmazzák. A szakirodalom alapján e szövegek három altípusát különböztethetjük meg:

- (1) *kunuk ḫalti* („*ḫaltu*-kögyöngy”) című sorozat: láncamulettok felsorolása, a sorozat címét a szöveg első amulettjén található első kő nevééről kapta;
- (2) a *kunuk ḫalti* sorozat szövegéből kivonatolt szöveg: valamilyen konkrét démon, illetve betegség ellen egy vagy több amulett leírását tartalmazza;
- (3) nyakláncok (melyek több láncamulettból állnak) szerint rendezett szöveg.

Ugyancsak az amulettkő-listákhoz tartozik még további két szövegtípus: az ún. katalógusszövegek és az ún. inventárszövegek. A katalógusszövegeknek két altípusa lehet: az egyik altípus esetében a szöveg az egyes köveket felelteti meg azon démonoknak vagy betegségeknek, melyekre az adott kő alkalmazható (x kő y betegség/démon ellen); a másik altípus az egyes démonok vagy betegség ellen használatos láncamulettokhoz szükséges kövek számát adja meg vagy (x db kő y betegség ellen). Az inventárszövegek egy-egy kőfajta szükséges darabszámát adják meg (x kőből y db).

Egy meghatározott számú és összetételű kő- és fémgyöngyöt tartalmazó láncamulett egy bizonyos betegség vagy ártó démon ellen volt hatásos, azonban ugyanazon betegség vagy ártó démonnal szemben különféle összetételű láncamulettokat is alkalmazhattak.² A gyöngyöket meghatározott sorrendben gyapjúból készített fonálra fűzték fel, az egyes kövek közé gyakran csomót kötöttek. Az így elkészített, egysorosan felfűzött amulettkövekből álló láncamulett (akkádul *takšīru*) képezte az amulettkő-listák legkisebb standard egységét. Emellett az amulettkő-listák

1–2. kép. Az ásatási terület alaprajza (Woolley–Mallowan 1962, 71. és 116. táblái nyomán)

Az elemzett szövegek régészeti és archivális kontextusa

egy-egy szövegei a több különböző összetételű láncamulett felhasználásával elkészített ún. szalagamulett (akkád *turru*) vagy a több szalagamulettből összeállított nyaklánc (akkád *kišādu*) összetételét rögzítik.³ A láncamulettnek rögzült hagyományára utal, hogy a katalógusszövegekben a szakemberek csak a felhasználandó kövek darabszámát és a betegség nevét adják meg, illetve az inventárszövegekben csak az amulettek elkészítéséhez szükséges kövek neve és a szükséges darabszám szerepel. A láncamulettre vonatkozó *takšīru* és *turru* elnevezések a 'megkötözni', 'csomót kötni' jelentésű igékből (sumer *DUR*, akkád *rakāsu* és *kašāru*) képzett főnevek, az elnevezés pedig vélhetően e mágikus tárgyak céljára, azaz a betegségek és egyéb ártó erők megkötésére vonatkozott.

A láncamulettet a páciens általában a nyakában viselte, egyes esetekben pedig a betegséggel érintett testrésze (például a végtagokra) kötötték. Példaként álljon itt az alábbi forrás, amely a hajhullás ellen alkalmazott láncamulett elkészítését és alkalmazását írja le.

(Ráolvasás szövege) Az ehhez (a ráolvasáshoz) tartozó rituálé (a következő). *Dušu*-kő, karneol, lazúrkő, *hulālu*-kő, *papparmīnu*-kő, „halszem”-kő, *šubū*-kő, jobb oldali *šubū*-kő, bal oldali *šubū*-kő, magnetit, *muššaru*-kő, *ašgikū*-kő, *agusīgu*-kő. Fűzd fel ezt a 13 követ vörös színű gyapjúfonálra, közd a hajába és a kihulló haj megmarad.

Hajhullás elleni láncamulett készítése (BAM 480+ iii 29–31 // Jastrow tábla előoldal 28–29 // BAM 3 ii 21–23⁴)

Az általunk vizsgált ékírásos szövegek a babilóniai Ur városának Leonard Woolley által vezetett ásatásai során az 1933–1934 ásatási szezon időszakában kerültek elő az ásatók által NH felszínnek („NH area”) nevezett városrésztől, ahol hét darab, az újbabilóni és a perzsa időszakból származó magánház került feltárássra.⁵

Az általunk vizsgált négy amulettkő-lista közül három darab (UET 4, nos. 150–152) az 5. számú lakóház közelében került elő egy kisebb táblagyűjtemény részeként, amely összesen 15 agyagtáblát tartalmazott.⁶ A három amulettkő-listán kívül a gyűjteményben egy lexikális szöveg kommentárszövege (UET 4, no. 208),⁷ valamint 11, adminisztratív szöveget tartalmazó tábla található. Az adminisztratív szövegek a Sîn-ilī család tagjaihoz köthetők, ezért a kutatás a gyűjteményt Sîn-ilī-archívumként tartja számon.⁸ Az adminisztratív szövegeket tartalmazó táblák a család három tagjához kapcsolhatók:

- Nergal-šarru-ušur, Šamaš-ahu-iddin fia, Sîn-ilī leszármazottja
- Iššūru, Šamaš-ahu-iddin fia, Sîn-ilī leszármazottja
- Nidinti-Šamaš, Nergal-šarru-ušur fia, Sîn-ilī leszármazottja

A táblák egy kivételével I. Dareios uralkodási idejére datáltak (zömében a Kr. e. 517–482 közti időszakra), csupán egy tábla (UET 4, no. 115) származik Xerxés időszakából. A táblák zöme (a 11 táblából 7 tábla) Iššūruhoz köthető.⁹ Az archívum valamennyi tábláját az Iraki Nemzeti Múzeumban őrzik. Az általunk vizsgált három amulettkő-listán és a kommentárszöveget tartalmazó táblán nem szerepel kolophon, így e táblák a család egyik tagjához sem köthetők teljes bizonyossággal.

A Sîn-ilī-archívumhoz köthető amulettkő-listát tartalmazó táblákon kívül egy további tábla (UET 4, no. 149) is amulettkőlista-szöveget tartalmaz. A Pennsylvania Múzeumban őrzött tábla régészeti kontextusa azonban nem ismert.

A szövegek

Az alábbiakban tárgyalt amulettkő-listák kópiáit H. Figulla közölte 1949-ben egy elsősorban adminisztratív szövegek kópiáit tartalmazó munkában, melyben e szövegeket „kövek és ásványi anyagok listája”-ként határozta meg.¹⁰ Figulla meghatározását a szakirodalom is átvette, így az archívumot tárgyaló M. Jursa is „kövek és gemmák listája” meghatározással hivatkozik a tárgyalt szövegekre.¹¹ Schuster-Brandis amulettkő-listákat tárgyaló monográfiája az általunk tárgyalt négy szövegből kettővel (UET 4, nos. 149 és 150) foglalkozik (lásd alább). Az alábbiakban bemutatom az egyes táblákat, melynek során közlöm a tábla szövegének magyar fordítását, majd a tábla típusát, tartalmát és párhuzamait tárgyalom.

A Sîn-ili-archívum amulettkő listát tartalmazó táblái

UET 4, no. 150 (őrzési hely: Iraki Nemzeti Múzeum, leltári szám: U.20089.04)

Az előoldalán 10, a hátoldalán 20 sort tartalmazó, ún. portré alakú tábla. A tábla a *kunuk ħalti* sorozatból kivonatolt szövegek csoportjába tartozik. A táblán az alábbi betegségek, illetve démonok elleni láncamulettkehez szükséges amulettkő-listákat tartalmazza:

1–10 sor = halotti szellem keze és *šimmatu*-betegség (Schuster-Brandis: Kette 138).¹²

11–20 sor = bármely gonosz és halotti szellem keze (Schuster-Brandis: Kette 137).¹³

Előoldal

¹ [Lazúrkő], karneol, *hulālu*-kő, *ašpū*-kalcedon, *sahhū*-kő, ²*šubū*-kő, *muššaru*-achát, *pappardilū*-kő,¹⁴ *papparmīnu*-kő,¹⁵ sárga obszián, ³[magnetit], *kurgarrānu*-kő, *turminū*-breccsa, *turminabandū*-breccsa, ⁴ fekete obszián, *mūšu*-kő, *anzahhu*-kő, *ħuluħhu*-kő, *kutpū*-kő ⁵„kigyó-kő”, ¹⁶ *ayyartu*-kagyló, *ašnugallu*-alabástrom, *ašgigū*-kő, *agusīgu*-kő, ⁶ férfi és női *šū*-kő, *alallu*-kő, *zalāqu*-kő, ezüst, arany, ⁷ réz, ón, *algamešu*-szteatit, „ökörfülék”-kő,¹⁷ ⁸ korall, SAL.LA-kő, *kibrītu*-kén, ⁹ *immanakku*-kő, *pallišu*-csiszoló, *sābu*-vörös kő. ¹⁰ Negyvenegy kő a halotti szellem keze, valamint a kéz és a láb bénulása (ellen).

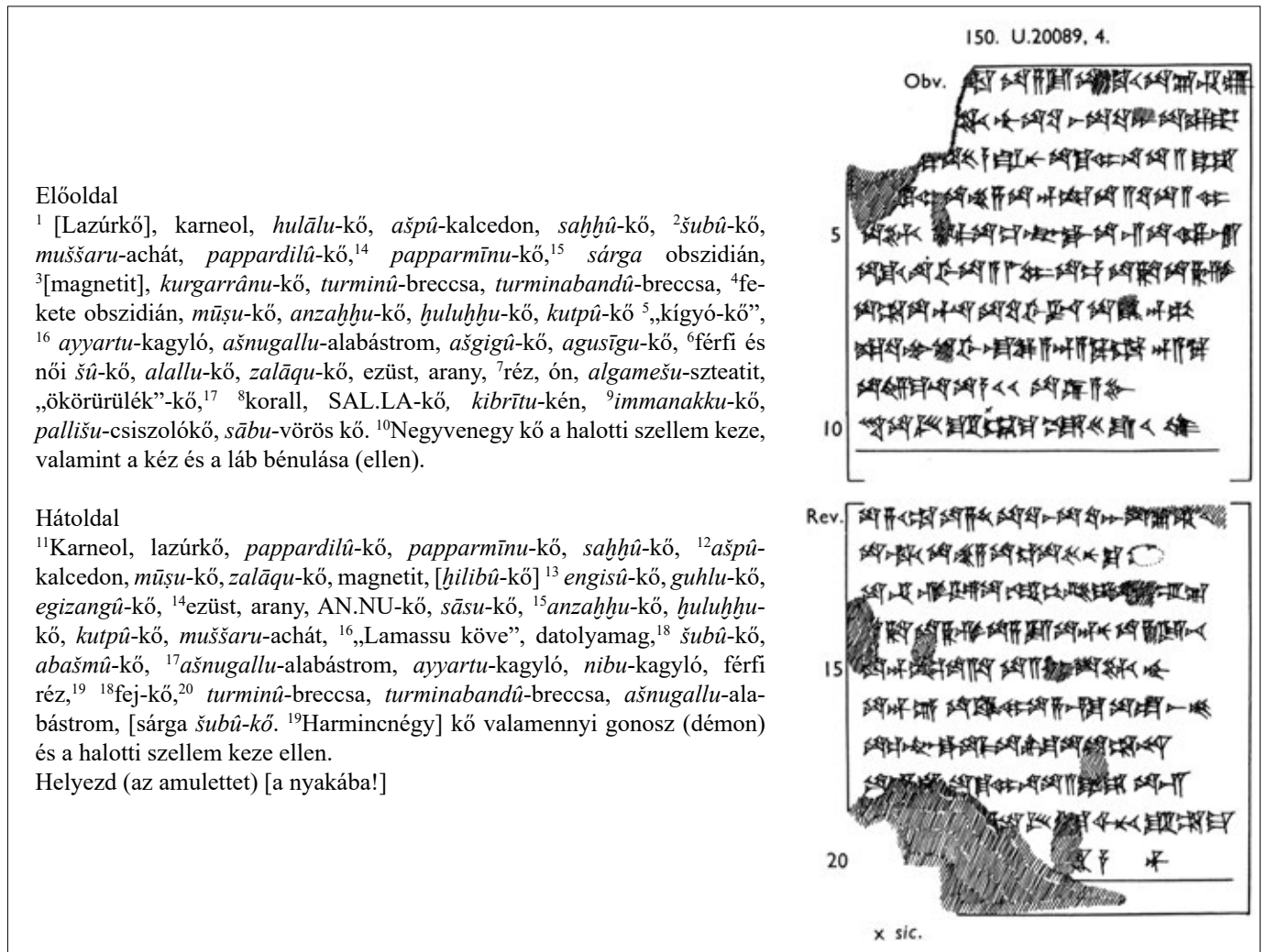
Hátoldal

¹¹ Karneol, lazúrkő, *pappardilū*-kő, *papparmīnu*-kő, *sahhū*-kő, ¹² *ašpū*-kalcedon, *mūšu*-kő, *zalāqu*-kő, magnetit, [*ħilibū*-kő] ¹³ *engisū*-kő, *guhlu*-kő, *egizangū*-kő, ¹⁴ ezüst, arany, AN.NU-kő, *sāsu*-kő, ¹⁵ *anzahhu*-kő, *ħuluħhu*-kő, *kutpū*-kő, *muššaru*-achát, ¹⁶ „Lamassu köve”, datolyamag, ¹⁸ *šubū*-kő, *abašmū*-kő, ¹⁷ *ašnugallu*-alabástrom, *ayyartu*-kagyló, *nibu*-kagyló, férfi réz, ¹⁹ ¹⁸ fej-kő, ²⁰ *turminū*-breccsa, *turminabandū*-breccsa, *ašnugallu*-alabástrom, [sárga *šubū*-kő. ¹⁹ Harmincnégy] kő valamennyi gonosz (démon) és a halotti szellem keze ellen.

Helyezd (az amulettet) [a nyakába!]

A táblán szereplő mindkét amulettkő-lista a halotti szellem kezéhez kapcsolódó panaszok kezeléséhez kapcsolódó láncamulett összetevőit tartalmazza, így vélhetően az efféle eljárások kivonatolása lehetett a tábla írásának célja. A tábla utolsó sorában található utasítás vélhetően mindkét amulettre vonatkozott. Az előoldalon található amulettkő-lista szövege újasszír több kolumnás amulettkő-listákról ismert, az e szövegek egyikén fennmaradt töredékes rítusleírás szerint (BAM 345 rev. 8’–9’) a páciens bénult végtagjait cédruslével (szó

szerint ’a cédrus vérével’) kenték be, a láncamulettet pedig a végtagokra kötötték.²¹ A tárgyalt amulettkő-lista 11 kőből álló, rövidített változata egy uruki későbabilóni tábláról is ismert, amely azonban egy alternatív amulettkő-listát, valamint rítusleírást is tartalmaz (SpTU 4, 129 vi 26–340).²² A rítusleírás szerint a felsorolt köveket 7 növényel együtt egy színes gyapjúfonalra fűzték fel, az amulettet cédruslével kenték, egy sumer nyelvű ráolvasást recitáltak, majd a láncamulettet a páciens kezére kötötték.²³ A hátoldalon olvasható amulettkő-lista

szövege újasszír és újbabilóni több kolumnás amulettkő-listák-ról ismert, az e szövegek egyikén fennmaradt töredékes rítus-leírás szerint a láncamulettet a páciens nyakába akasztották.²⁴ Az általunk bemutatott uri tábla két szövegét vélhetően egy hasonló több kolumnás amulettkő-listát tartalmazó tábláról ki-vonatolhatták.

UET 4, no. 151 (őrzési hely: Iraki Nemzeti Múzeum, leltári szám: U.20089.06)

Az előoldalán 11, a hátoldalán 5 sort tartalmazó, ún. portré alakú tábla. A tábla szövege az inventárszövegek csoportjába tartozik.

Előoldal

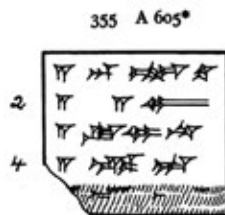
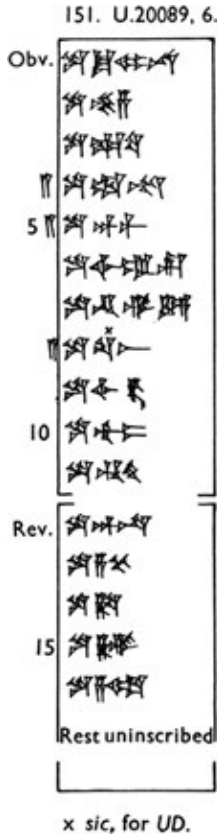
- ¹Turminû-breccsa, ²mûšu-kő,
³fehér obszidián, ⁴két férfi réz,
⁵két vas ⁶egizangû-kő, ⁷engisû-kő,
⁸két pappardilû-kő, ⁹„halszem-kő”,
¹⁰„skorpió-kő”, ¹¹vérkő,

Hátoldal

- ¹²ón, ¹³lazúrkő, ¹⁴ezüst, ¹⁵arany,
¹⁶karneol.

A táblán lévő kőlista egy inventárszöveg, amely több láncamulett elkészítéséhez szükséges összetevőket (kő- és fémgöngyök) összesíti. A listában 16 féle kő-, illetve fémfajta szerepel, közülük rézből, vasból és pappardilû-kőből 2-2 darabra van szükség, így a listában összesen 19 amulettkő, illetve fémfajta szerepel. Az amulettkő-listák szövege alapján egy-egy láncamulett készítéséhez legtöbbször 2–10 darab kő- és fémgöngyöt, illetve egy-egy kő- vagy fémfajtaból általában csak egy-egy darabot használnak fel.²⁵ E szempontok figyelembevételével a tárgyalt inventárszöveg vélhetően három-négy láncamulett összetevőit tartalmazza. Megjegyzendő, hogy az itt tárgyalt táblához hasonló, kis méretű, Schuster-Brandis által „feljegyzésnek” (*Notizzettel*) nevezett típusból is több darabot ismer a kutatás.²⁶ Így például az Assurból előkerült táblácskán csupán 5 kőnév, valamint mennyiségi adatok találhatók.

1. Két fehér *anzahhu*-kő,
2. két fekete ditto (= *anzahhu*-kő),
3. két *turminû*-breccsa,
4. két „fej-kő”,
5. két *sahhu*-kő.

UET 4, no. 152 (őrzési hely: Iraki Nemzeti Múzeum, leltári szám: U.2089.07)

Az előoldalán 10, az alsó peremen és a hátoldalán további 5 sort tartalmazó ún. portré alakú tábla. A tábla szövege az inventárszövegek csoportjába tartozik.

Előoldal

- ¹Három *muššaru*-achát,
²két *sangilmud*-ametiszt,
³három lazúrkő, ⁴három karneol,
⁵négy *pappardilû*-kő,
⁶egy TU-kő,²⁷ ⁷egy „tengeri kavics”,
⁸két férfi *šû*-kő,
⁹két női *šû*-kő, ¹⁰egy *zalāqu*-kő,

Alsó perem

- ¹¹egy *gišnugallu*-alabástrom,

Hátoldal

- ¹²egy *abašmû*-kő, ¹³egy magnetit,
¹⁴három ...-kő, ¹⁵egy obszidián.

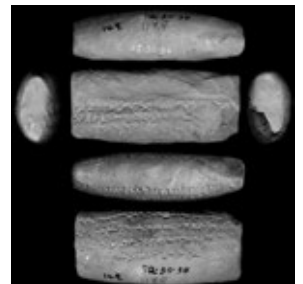
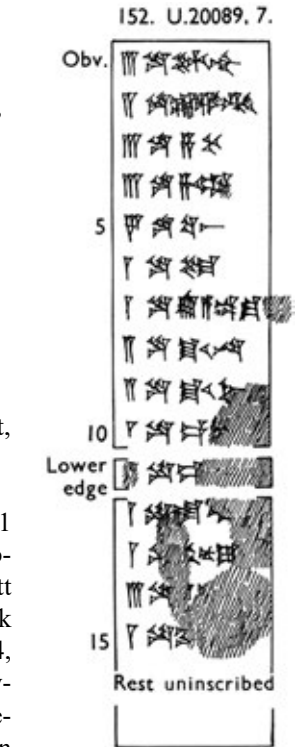
A fentebb tárgyalt UET 4, no. 151 tábla szövegéhez hasonlóan e táblán is egy vagy több láncamulett elkészítéséhez szükséges kövek felsorolása olvasható. Az UET 4, no. 151 táblával szemben a mennyiségre utaló szám minden kő esetében szerepel.²⁸ A szöveg összesen 15 féle amulettkövet (14 kőfajta és egy fémfajta) sorol fel, a listában összesen 29 amulettkő szerepel. A fentebb tárgyalt inventárszöveg (UET 4, no. 151) kapcsán tárgyalt szempontok alapján a lista vélhetően négy-öt láncamulett összetevőit tartalmazza.

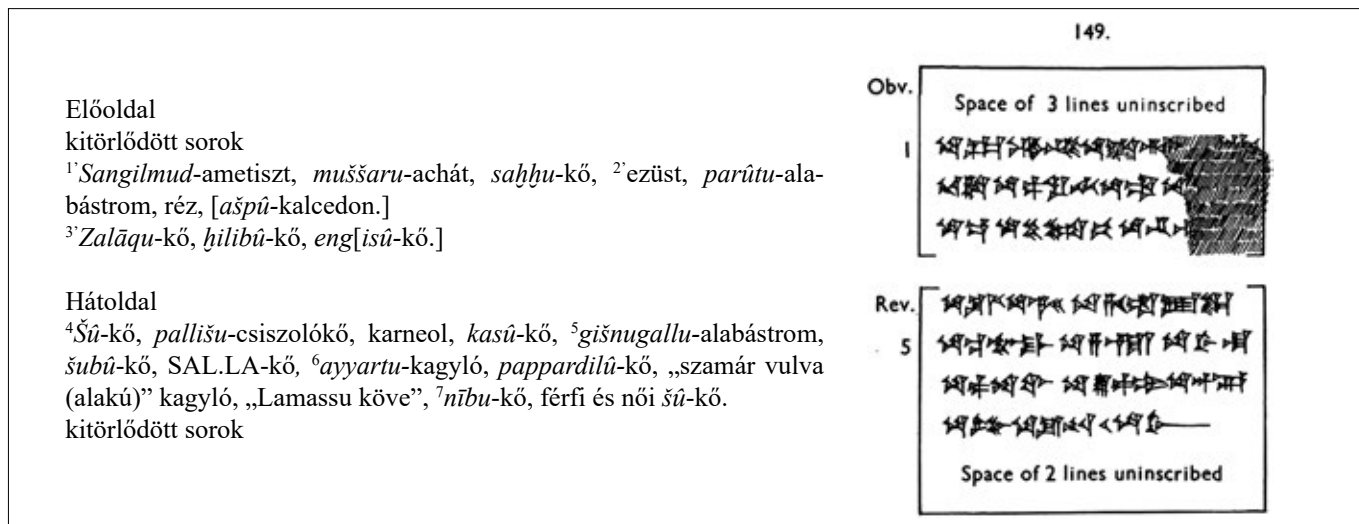
UET 4, no. 149 (azonosítatlan archívumból származó, amulettkő-listát tartalmazó tábla;

őrzési hely: Pennsylvania Museum, leltári szám: UM 52-30-034, fotó CDLI P414845)

Az előoldalán 3, a hátoldalán 4 sort tartalmazó, ún. horizontális alakú tábla. A tábla az inventárszövegek csoportjába tartozik, szövege az alábbi láncamulettet tartalmazza:

- 1–2. sor = „bármely gonosz” (Schuster-Brandis: Kette 179)²⁹
3. sor = *bennu*-epilepszia (Schuster-Brandis: Kette 116)³⁰
- 4–7. sor = Lamaštu (Schuster-Brandis: Kette 143)³¹

A táblán szereplő amulettkő-lista jól reprezentálja a több kolumnás amulettkő-listákból történő kivonatolás gyakorlatát. A táblán szereplő szöveg három láncamulett összetevőit tartalmazza, melyek azonban nem egymást követően szerepelnek az amulettkő-listát tartalmazó többkolumnás gyűjteményes táblákon. A táblán szereplő mindhárom láncamulett megtalálható az egyik legjelentősebb újasszír kori tudományos könyvtárnak számító, Kišir-Aššur könyvtár táblagyűjteményéből előkerült egyik amulettkő-lista szövegében (BAM 356), amely az inventárszövegekhez hasonló módon csupán az egyes láncamulettre szükséges amulettköveket, valamint a láncamulett alkalmazási területét adja meg:

UET 4, no. 149, 1–2. sor = BAM 356 ii 1–6: „6 (kő) bármely gonosz (ellen)”

UET 4, no. 149, 3. sor = BAM 356 ii 11–13: „4 (kő) *bennu*-epilepszia (ellen)”

UET 4, no. 149, 4–7. sor = BAM 356 i 9–15: „13 (kő) Lamaštu (ellen)”

A tárgyalt tábla elkészítésének okát ugyan a szöveg nem adja meg, azonban a táblán szereplő három láncamulettből kettő tartalmilag összekapcsolható, ugyanis a szöveg első két sorában szereplő amulettkő-lista szövege egy másik későbabilóni amulettkő-listán Lamaštu elleni amulettként szerepel (BM 2920, 10–13. sor), ami felveti annak lehetőségét, hogy a táblán található három egysoros láncamulett talán egy többsoros láncamulettből álló szalagamulett elemeit alkotta.

A szövegek háttere, konklúziók

A tárgyalt amulettkő-listák a ráolvasópapi szöveghagyomány részét képezték, illetve a láncamulett készítése és alkalmazása általában valamely templomban rituális feladatokat is ellátó ráolvasópapok feladatai közé tartozott. Mint a rítusírásokból látható, e tárgyakat meghatározott mágikus eljárás során, általában ráolvasások recitálásával kísérve készítették, illetve alkalmazták. Az amulettkő-listákat tartalmazó szövegek tehát a mezopotámiai mágikus-orvosi szöveghagyomány egyik fontos részterületét reprezentálták, e szöveghagyomány ismerete és a szöveghagyomány fenntartása pedig az említett

templomi szakemberek körében ragadható meg. A szentélyek mellett ráolvasópapok működtek a királyi udvarokban is, akiknek feladatai elsősorban a király személyére, illetve a királyi családra koncentráltak. A szövegpárhuzamként fentebb említett újasszír kori amulettkő-listák is e szakemberek tevékenységéhez köthető könyvtárakból ismertek. Az általunk vizsgált táblák készítésének időszakában a hagyományos mágikus-orvosi szöveghagyomány szövegeit hordozó agyagtáblák zömében egyes babilóniai nagyvárosok legfontosabb szentélyeiből, valamint ráolvasópapi templomi tisztséget viselő magánszemélyek könyvtáraiból kerültek elő.³²

Mint fentebb tárgyaltuk, a bemutatott amulettkő-lista szövegek részben a Sîn-ilī család archívumához köthetők, azonban e család egyetlen tagja sem volt képzett ráolvasópap, illetve arról sincs információnk, hogy bármelyikük rituális feladatokat látott volna el valamely szentélyben. Mindezen információk alapján nagy valószínűséggel kizárható, hogy e táblákat a család valamely tagja írta, illetve másolta. A korábbi szöveghagyománnyal összevetve a vizsgált négy amulettkő-listát tartalmazó szövegről az alábbi jellemzőket állapíthatjuk meg:

- szövegpárhuzamok részben jól azonosíthatók (UET 4, no. 149 és UET 4, no. 152)
- részben korábbi párhuzam nélküli szövegek (pl. UET 4, nos. 150 és 151)
- esetenként a megszokottól eltérő írásmód, pl. ^{na4}<muš>-[š]a-ri (UET 4, no. 149 első sorában) vagy ^{na4}ŠU(text: SU) NÍTA u NA₄ MUNUS (UET 4, no. 149 7. sorában)³³³⁴
- ismeretlen vagy hibásan írt könevek, pl. ^{na4}AN.NU (UET 4, no. 150 14. sorában)

A vizsgált táblák az azonosítható újasszír szövegpárhuzamok alapján egyrészt a korábbi mezopotámiai ráolvasópapi szöveghagyományt folytatják,³⁵ azonban a standard újasszír és újbabilóni szöveghagyománytól való eltérések vélhetően a lokális hagyományt reprezentálhatják. E táblák nem szakemberhez tartozó magánarchívumban való őrzése e szövegeknek, illetve a szövegek által reprezentált mágikus tudásnak a későbabilóni városi elit körében megfigyelhető magas presztízsével magyarázható.³⁶ A mágikus-orvosi szövegeket tartalmazó táblák megbecsültségét és presztízsét jól demonstrálja az

alábbi adásvételi szerződés, amely egy ráolvasásokat tartalmazó szöveg megvételét rögzíti:

Iqīšaya, Būnnānu fia, Rabbanē leszármazottja a bīt rimki [a „Fürdőház” ráolvasássorozat szövegét tartalmazó] viaszos táblát eladta Itti-Marduk-balātunak, Nabū-ahhē-iddin fiának, Egibi leszármazottjának 2 kur gabonáért. Iqīšaya megkapta a 2 kur gabonát Itti-Marduk-balātutól.

BM 30626 1–7. sor

A korszak magánarchívumainak adminisztratív szövegei között nem csupán a vizsgált amulettkő-listákhoz hasonló szövegek, hanem a mágikus-orvosi szöveghagyomány egyéb forrásai is megtalálhatók. Így például az egyik legnagyobb és legismertebb későbabilóni családi archívumnak számító

Egibi-archívum táblái között is azonosítható néhány orvosi szöveget tartalmazó tábla.³⁷

A későbabilóni amulettkő-listákat tartalmazó szövegek fentebb bemutatott jellemzői jól illeszkednek ahhoz a változáshoz, melynek eredményeképpen a tudományos szöveghagyomány fenntartóivá a királyi könyvtárak helyett az egyes babilóniai városokban működő templomok, valamint a templomi tisztségeket is viselő városi elit családok által fenntartott tudományos könyvtárak válnak. A mágikus-orvosi táblák adminisztratív szövegeket tartalmazó magánarchívumokban való azonosítása pedig rávilágít arra, hogy a mágikus-orvosi szöveghagyomány által reprezentált hagyományos mezopotámiai tudományosság szövegei és eljárásai már nem korlátozódtak a templomokra vagy a királyi udvarra, hanem a mezopotámiai társadalom városi elitje számára is elérhetővé váltak.

Jegyzetek

- 1 Az amulettkőlistákhoz lásd Schuster-Brandis 2008; Schuster-Brandis 2012; Böck 2014; Simkó–Stadhouders 2020. Magyarul lásd Simkó 2013a; Simkó 2013b; Bácskay 2018a, 28–29.
- 2 Az egyes betegségek, illetve ártó démonok ellen alkalmazható láncamulettkekhez lásd Schuster-Brandis 2008, 70–186.
- 3 A tárgyalt láncamulettkek típusaihoz lásd Schuster-Brandis 2008, 59–62. Magyarul lásd Bácskay 2018a, 29, 198–199.
- 4 A szöveg feldolgozásához lásd Bácskay 2018b, 56 és 62 (átírás és angol fordítás).
- 5 Figulla 1949, 1. A Woolley által Ur városában folytatott ásásokhoz újabban lásd Zettler 2021. Az itt feltárt területen azonosított öt archívum tárgyalásához lásd Figulla 1949, 1–8; Pedersén 1998, 203–204; Jursa 2005, 133–137; Beaulieu 2021.
- 6 Pedersén 1998, 204 (Archive 5) és Jursa 2005, 135. Vö. Frahm 2011, 312.
- 7 A szövegnek nincs feldolgozása, a táblához lásd Frahm 2011, 312.
- 8 Az archívumhoz tartozó adminisztratív táblák felsorolásához lásd Jursa 2005, 135, 1043. jegyzet. Pedersén (1998, 204) az archívum tárgyalása kapcsán a gyűjteményt egy „archívum maradványaként” írja le.
- 9 A táblákhoz lásd <https://prosobab.leidenuniv.nl/individual/17738>.
- 10 „List of stones (chemical goods)”, Figulla 1949, 14.
- 11 „List of stones and gems”, Jursa 2005, 135, 1044. jegyzet.
- 12 Scurlock 2006, 484, 486; Schuster-Brandis 2008, 142, valamint 153, 375–376 és 385.
- 13 Scurlock, 2006, 551, 551; Schuster-Brandis 2008, 142.
- 14 A kő nevének jelentése szó szerint ’egy fehér’; az elnevezés vélhetően a sötét színű kővön megfigyelhető fehér csikra utal (Schuster-Brandis 2008, 403).
- 15 A kő nevének jelentése szó szerint ’két fehér’; az elnevezés vélhetően a sötét színű kővön megfigyelhető két fehér csikra utal (Schuster-Brandis 2008, 404).
- 16 Az mezopotámiai köelnevezések között külön alcsoportot alkotnak az állatok nevével összekapcsolt kőnevek, így pl. „hal-kő”, „madár-kő”, „skorpió-kő”. A „kígyó-kő” elnevezés vélhetően a kő kígyópikkelyhez hasonló kinézetére utal (Schuster-Brandis 2008, 432).
- 17 A kőnév vélhetően az orvosi szövegek receptjeiben gyógyhatású anyagként is felhasznált „ökörtürlék” megfelelője, amely egyelőre azonosítatlan gyógyhatású alapanyag vagy valamilyen gyógyhatású anyag fedőneve. A kőnévhez lásd Schuster-Brandis 2008, 448.
- 18 A kő nevének jelentése szó szerint ’datolya kőve’; az elnevezés vélhetően a datolyamag kövekhez hasonló keménységére utal, mivel minden más növény esetében az általánosságban ’növényi mag’ jelentésű kifejezést (sumer NUMUN, akkád *zēru*) használták. A kőnévhez lásd Schuster-Brandis 2008, 458.
- 19 A „férfi réz” (akkád *erū zikaru*) elnevezésű amulettkő vélhetően a sötét színű rézgyöngyöt jelenti (Schuster-Brandis 2008, 452). Megjegyzendő, hogy forrásainkban „női réz” nem szerepel.
- 20 A kő elnevezése („a fej kőve”) a páciens fejére utalhat, a követ elsősorban a fejpanaszok ellen alkalmazott láncamulettkekben használták (Schuster-Brandis 2008, 440).
- 21 A szövegpárhuzamokhoz és a szövegek feldolgozásához lásd Schuster-Brandis 2008, 142 és 375–376 és 385 (Text 17 II 16–23 sorok).
- 22 A szöveg feldolgozásához lásd Schuster-Brandis 2008, 330 és 332.
- 23 E ráolvasást azonban más végtagok bénulás elleni lánc-amulettkek készítése vagy alkalmazása során is recitálták. E szövegek felsorolásához lásd Schuster-Brandis 2008, 322.
- 24 A szövegpárhuzamokhoz és a szövegek feldolgozásához lásd Schuster-Brandis 2008, 142 és 229–230 és 235 (Text 4, 93’–100’ sorok), 296 és 305 (Text 9, IV 22’–29’ sorok), 360 és 366–367 (Text 16, ii 25’–35’). Magyarul Bácskay 2018a, 172.
- 25 A láncamulettkekhez felhasznált kövek számához lásd Schuster-Brandis 2008, 52–53. Magyarul Bácskay 2018a, 199.
- 26 E szövegek áttekintéséhez lásd Finkel 2000, 183–184; Schuster-Brandis 2008, 189–191.
- 27 Az egyelőre meghatározhatatlan kőhöz lásd Schuster-Brandis 2008, 447–448.
- 28 Hasonló szöveghez lásd Finkel 2000, 183–184, Text 25.
- 29 Schuster-Brandis 2008, 153.
- 30 Schuster-Brandis 2008, 131.
- 31 Schuster-Brandis 2008, 145. A szöveg feldolgozásához lásd Farber 1988, 71–72 §16A.
- 32 E táblák között elsősorban a vallási-mágikus szöveghagyományhoz kapcsolódó táblákat (ómensorozatokat, ráolvasássorozatokat, himnuszokat és imák, orvosi szövegek) találunk, melyek a templomban papi feladatokat ellátó szakemberek (ráolvasópapok, béljósok és siratópapok) köthetők. A korszak babilóniai szentélyekben talált tudományos szövegeinek áttekintéséhez lásd Robson 2019, 210–216. A későbabilóni családi archívumok tudományos szövegeihez lásd Clancier 2009; Pedersén 2011; Robson 2019, 216–221.

- 33 A kezdő szótagjel (muš) kimaradt, a szövegpárhuzamok alapján rekonstruálható.
- 34 Szabályos forma: ^{na4}ŠU.U NÍTA és ^{na4}ŠU.U MUNUS.
- 35 A későasszír tudományos szövegek újbabilóni és későbabilóni továbbéléséhez lásd Beaulieu 2010.
- 36 A későbabilóni városi elithez lásd Clancier 2011.
- 37 Az Egigbi-archívumban található orvosi táblákhoz lásd Simkó–Bácskay 2021. A későbabilóni Szipparból származó orvosi szövegekhez lásd Stadhouders 2018. A későbabilóni orvosi szövegek sajátosságaihoz magyarul lásd Bácskay 2021, 5–6.

Bibliográfia

- Bácskay A. 2018a. *Orvoslás az ókori Mezopotámiában. A mezopotámiai gyógyító rítusok elmélete és gyakorlata*. Budapest.
- Bácskay A. 2018b. *Therapeutic Prescriptions against Fever in Ancient Mesopotamia*. (AOAT 447.) Münster.
- Beaulieu, P. 2010. „The Afterlife of Assyrian Scholarship in Hellenistic Babylonia”: J. Stackert – B. N. Porter – D. P. Wright (szerk.): *Gazing on the Deep. Ancient Near-Eastern and Other Studies in Honor of Tzvi Abusch*. Bethesda, 1–18.
- Beaulieu, P. 2021. „The City of Ur and the Neo-Babylonian Empire”: G. Frame – J. Jeffers – H. Pittman (szerk.): *Ur in the Twenty-First Century CE. Proceedings of the 62nd Rencontre Assyriologique Internationale at Philadelphia, July 11–15, 2016*. University Park, 153–170.
- Böck, B. 2014. „Bemerkungen zur Literatur über Amulettsteine”: *Orientalische Literaturzeitung* 109/3, 173–178.
- Clancier, Ph. 2009. *Les bibliothèques en Babylonie dans la deuxième moitié du Ier millénaire av. J.-C.* (AOAT 275.) Münster.
- Clancier, Ph. 2011. „Cuneiform Culture’s Last Guardians. Old Urban Notability of Hellenistic Uruk”: K. Radner – E. Robson (szerk.): *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*. Oxford, 752–773.
- Farber, W. 1988. *Schlaf, Kindchen, Schlaf! Mesopotamische Baby-Beschwörungen und –Rituale*. (Mesopotamian Civilizations 2.) Winona Lake.
- Figulla, H. 1949. *Ur Excavations Texts. IV. Business Documents of the New-Babylonian Period*. London–Philadelphia.
- Finkel, I. L. 2000. „On Late Babylonian Medical Training”: A. R. George – I. L. Finkel (szerk.): *Wisdom, Gods and Literature. Studies in Assyriology in Honour of W. G. Lambert*. Winona Lake, 137–223.
- Frahm, E. 2011. *Babylonian and Assyrian Text Commentaries. Origins of Interpretation*. (GMTR 5.) Münster.
- Jursa, M. 2005. *Neo-Babylonian Legal and Administrative Documents*. (GMTR 1.) Münster.
- Pedersén, O. 1998. *Archives and Libraries in the Ancient Near East 1500–300*. Bethesda.
- Pedersén, O. 2011. „Excavated and Unexcavated Libraries in Babylon”: E. Cancik-Kirschbaum – M. van Ess – J. Marzahn (szerk.): *Babylon. Wissenskultur in Orient und Occident*. Berlin–Boston, 47–67.
- Robson, E. 2019. *Ancient Knowledge Networks. A Social Geography of Cuneiform Scholarship in First-Millennium Assyrian and Babylonia*. London.
- Simkó K. 2013a. „Mágikus kövek listája szembetegségre”: Nagy Á. M. (szerk.): *Az Olympos mellett. Mágikus hagyományok az ókori Mediterráneumban. 1. kötet: Egyiptom, Mezopotámia, Anatólia, Itália*. Budapest, 228–237.
- Simkó K. 2013b. „Az amulettkő-listák csoportja és a kő mágikus jelentősége Mezopotámiában. Megjegyzések és kiegészítések Anais Schuster-Brandis *Steine als Schutz und Heilmittel* című könyvéhez”: *Axis* 2/2, 16–32.
- Simkó, K. – Bácskay, A. 2021. „Medical Tablets from the Archive of the Egibi Family? An Edition of BM 30198 and BM 31071”: *Iraq* 83, 183–203.
- Simkó, K. – Stadhouders, H. 2020. „How to Manage the Hallow Art of Crafting Strings of Amulet Beads? Answers from a Late Babylonian Tablet in the Toronto Royal Ontario Museum”: *Le Journal des Médecines Cunéiformes* 36, 23–36.
- Scurlock, J. 2006. *Magico-Medical Means of Treating Ghost-Induced Illnesses in Ancient Mesopotamia*. (AMD 3.) Leiden–Boston.
- Schuster-Brandis, A. 2008. *Steine als Schutz- und Heilmittel. Untersuchung zu ihrer Verwendung in der Beschwörungskunst Mesopotamiens im 1. Jt. v. Chr.* (AOAT 46.) Münster
- Schuster-Brandis, A. 2012. „Heilen mit Steinen: Bemerkungen zum Gebrauch von Amulettsteinketten”: H. Neumann (szerk.): *Wissenskultur im Alten Orient. 4. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft, 20–22. February 2002, Münster*. Wiesbaden, 237–252.
- Stadhouders, H. 2018. „A Posological Curiosity. The Date Stone as a Unit of Measurement (being an edition of BM 59626; ft. BM 40051, 54914, 59623, 64526)”: *N.A.B.U.* 2018/3, 125–129.
- Woolley, L. – Mallowan, M. E. L. 1962. *Ur Excavations. Vol. IX. The Neo-Babylonian and Persian Period*. London.
- Zettler, R. Z. 2020. „Woolley’s Excavations at Ur. New Perspectives from Artifact Inventories, Field Records, and Archival Documentation”: G. Frame – J. Jeffers – H. Pittman (szerk.): *Ur in the Twenty-First Century CE. Proceedings of the 62nd Rencontre Assyriologique Internationale at Philadelphia, July 11–15, 2016*. University Park, 7–34.